

RESEARCH ARTICLE

Університетські ліги конкурентоспроможності: мотивуючий механізм мережевого розвитку

Володимир Луговий^{1,2*} , Олена Слюсаренко² , Жаннета Таланова^{2,3}

¹Національна академія педагогічних наук України, м. Київ, Україна

²Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

³Національний Еразмус+ офіс в Україні, м. Київ, Україна

*v.lugovyy@ihed.org.ua

Анотація

Стаття присвячена аналізу становлення університетських мереж і обґрунтуванню можливого механізму їхнього розвитку шляхом упровадження університетських ліг конкурентоспроможності. З цією метою розглянуто реальні процеси диференціації й інтеграції глобальних, регіональних, національних мереж закладів вищої освіти. З використанням рейтингового, класифікаційного, асоціативного механізмів оцінювання показано іманентне структурування цілісних мереж. Аргументовано, що мережі об'єктивно розширюються на страти закладів еквівалентної конкурентоспроможності, що не повною мірою враховується під час розроблення політик та реалізації практик розвитку вищої освіти. Водночас законодавство, яке ставить де-факто відмінні заклади у насправді рівні умови, демотивує рух до вершин конкурентоспроможності в рамках неоднорідної мережі. Зокрема в Україні законодавчо усунута колишня практика розподілу ЗВО за I-IV акредитаційними рівнями, фактично не функціонує інша передбачена законом градація університетів шляхом їх поділу на національні і дослідницькі. Натомість нове українське законодавче поле недостатньо враховує реальне системне розмежування закладів, слабо підтримує і мотивує їх змагальний розвиток, перехід до вищого рівня конкурентоспроможності.

Показано, що за Болонським процесом упродовж 25 років і в перспективі до 2030 р. не запропоновано ефективного механізму врахування і адресної підтримки різних за конкурентним статусом університетів. Тиранською міністерською конференцією 2024 р. усунуто з порядку денного реалізацію другого (зовнішнього) виміру Європейського простору вищої освіти щодо досягнення «конкурентоспроможності і привабливості». Відтепер у перспективі цей простір розглядається лише в одному (внутрішньому) вимірі як «сумісний і порівнюваний». Така редукція Болонського процесу не узгоджується із усіма попередніми міністерськими документами (від Болонської декларації до Римського комюніке), зменшує його ефективність, зокрема щодо мобільності і співпраці, зрештою створює ризик зниження інтересу до нього країн з лідерською вищою освітою, як і самих топових університетів. Також це спрощення Болонського процесу суперечить сучасній політиці ЄС щодо підвищення економічної конкурентоспроможності, зокрема Budapest Declaration on the New European Competitiveness Deal.

З метою мотивації постійного і послідовного поступу університетів до найбільш конкурентних станів запропоновано в межах національної і європейської мереж ЗВО унормувати і практично впровадити університетські ліги конкурентоспроможності, які охоплювали б заклади паритетного рівня розвитку. Це сприятиме конкурентоспроможності і привабливості європейської вищої освіти загалом і особливо підвищенню внеску українських університетів в обороноздатність і повоєнне відновлення країни, подальшу євроінтеграцію України як сильної держави до сильної Європи.

Ключові слова:

університетські мережі, університетські ліги, конкурентоспроможність, мотивація розвитку, Україна, обороноздатність, повоєнне відновлення, євроінтеграція.

Мова статті:

українська

Отримано:

1 листопада 2024 р.

Прийнято:

5 грудня 2024 р.

Опубліковано:

26 грудня 2024 р.

Цитування:

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2024). Університетські ліги конкурентоспроможності: мотивуючий механізм мережевого розвитку. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 18, 24-44. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-18-24-44>

Вступ

Рейтинг Webometrics фіксує у світі 32 тис. закладів вищої освіти (далі — ЗВО) (Webometrics Ranking of World Universities. Methodology, 2024). Ці інституції істотно різняться за своїми характеристиками. Вочевидь за рівнем конкурентоспроможності існує велика відмінність між потужними глобальними лідерами, серед яких Harvard University, що перший у цьому рейтингу, і слабкими локальними закладами, які з труднощами проходять акредитацію. У зв'язку з цим в університетській практиці склався й поширюється досвід класифікації/градації закладів, їх групування за ознаками, що вірогідно характеризують їх конкурентоспроможність. Таким індикатором університетської конкурентоспроможності, наприклад, можуть бути рейтинги, які інтенсивно розвиваються з початком нинішнього тисячоліття. Сьогодні провідними світовими університетськими рейтингами утвердилися Shanghai Ranking (ShR), THE World University Rankings (THE) і QS World University Rankings (QS), які у такій послідовності визнані українським Урядом (Shanghai Ranking, 2024; THE World University Rankings, 2024; QS World University Rankings, 2024; Кабінет Міністрів України, 2018).

Крім використання, де можливо, рейтингів, у національному масштабі застосовують й інші статусні розмежування ЗВО за рівнем розвитку і водночас конкурентоспроможності. Наприклад, у США у 1970 р. започатковано Carnegie Classification of Institutions of Higher Education, яка у 2025 р. планує оприлюднити чергову оновлену версію таксономії ЗВО (Carnegie Classification of Institutions of Higher Education, 2024). В основі чинної класифікації — обсяг і складність освітніх програм та досліджень і розробок. Класифікація Карнегі виділяє *докторські університети* з їх поділом на три категорії: R1 — університети з дуже інтенсивними дослідженнями, R2 — університети з інтенсивними дослідженнями, D/PU — докторські / професійні університети; *магістерські коледжі* і університети (трьох категорій M1, M2, M3); бакалаврські коледжі тощо (The Carnegie Classification of Institutions of Higher Education, 2022). Менеджує зазначену класифікацію American Council on Education (ACO) — асоціація, що функціонує з 1918 р., включає близько 1,6 тис. акредитованих закладів та організацій вищої освіти і вважає недостатньою характеристикою ЗВО лише їх акредитацію (Carnegie Classification of Institutions of Higher Education, 2024; American Council on Education, 2024). Адже акредитація згідно із своєю сутністю, якщо і свідчить про конкурентоспроможність, то лише про мінімально прийнятну. Класифікація Карнегі через свою значущість відображується в національній освітній статистиці США (Table 317.20, 2024).

Натомість, масова European University Association (EUA), яка утворена у 2001 р., входить до складу Групи 4 із супроводу Болонського процесу і об'єднує понад 900 закладів та організацій вищої освіти 48 європейських країн (без РФ), питання класифікації європейських університетів за рівнем конкурентоспроможності не розглядає (European University Association, 2024). Хоча в останній системній аналітичній праці з опитування 489 ЗВО Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) «Trends 2024. European higher education institutions in times of transition» зазначається реальна наявність сильної диференціації університетів не лише за кількістю студентів, а й щодо суспільного масштабу, якому служать заклади, а саме: глобальному (worldwide), європейському (European), національному (national), регіональному (regional) і локальному (local), про що засвідчили самі інституції (Gaebel & Zhang. Co-author Stoeberg, 2024, p. 17). Неврахування різних категорій закладів значною мірою знизило валідність і вірогідність отриманих результатів загалом, виявлених в цьому дослідженні тенденцій зокрема. Це сталося в контексті рішень Тиранської міністерської конференції 2024 р., яка усунула з порядку денного одну з первинних ключових цілей Болонського процесу з досягнення «конкурентоспроможності і привабливості» ЄПВО, що передбачає змагальний розвиток ЗВО, відтак їхню об'єктивну диференціацію у межах інтегрального цілого (Tirana EHEA Ministerial Conference 29-30 May 2024, 2024; Lugovyi, Slyusarenko & Talanova, 2022). Таке рішення суперечить сучасній політиці ЄС щодо підвищення економічної конкурентоспроможності, за що передусім відповідальні найбільш конкурентоспроможні університети, з метою зменшення відставання від США і Китаю (Budapest Declaration on the New European Competitiveness Deal, 2024).

Поява і утвердження в прогресивному університетському середовищі більш точних, ніж класифікаційні механізми, рейтингових систем, особливо ShR, дало змогу встановити існування не лише сильної диференціації ЗВО за рівнем конкурентоспроможності, а й виявити глобальні стійкі, квазістійкі і нестійкі університетські групи у процесі розвитку мережі ЗВО (Shanghai Ranking, 2024; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2022а, 2023а, 2023b). Виявлено також закономірні процеси зближення й асоціювання закладів згідно з рівнем їх конкурентоспроможності (Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2022b). Наприклад, ще у 1900 р. на тлі співпраці з надання докторських освітніх програм заснована і розвинута елітна Association of American Universities (AAU). До її складу на конкурентних засадах входить 69 лідерських (високореєтингових) американських ЗВО, майже всі з яких відносяться до *дослідницьких* категорій R1 і R2 *докторських* університетів за Класифікацією Карнегі. Заклади AAU присуджують більше половини дослідницьких докторських ступенів США (Association of American Universities, 2024).

У Європі останнім часом також стали ініціативно виникати затребувані часом асоціативні об'єднання провідних університетів. Частина з таких об'єднань заради досягнення синергії в діяльності через збіг інтересів і можливостей гуртуються на засадах паритетної конкурентоспроможності. Наприклад, у 2002 р. заснована League of European Research Universities (LERU) як «a well-established network of research-intensive universities» («24 leading universities pushing the frontiers of innovative research») (League of European Research Universities, 2024). У 2016 р. створена The Guild of European Research-Intensive Universities (The Guild), що об'єднує 22 прогресивні заклади з 16 країн (The Guild of European Research-Intensive Universities, 2024).

Однак в Європі процес групування університетів офіційно спрямовано в інше русло предметної співпраці, незалежно від конкурентного статусу закладів, відтак умов для синергії в діяльності. У 2019 р. Європейська Комісія почала реалізацію European Universities Initiative (EUI) із розвитку транснаціонального освітнього і дослідницького співробітництва університетів шляхом створення більших альянсів. EUI фінансується програмами Еразмус+ і Горизонт Європа (Claeys-Kulik, Pruvot, Estermann & Jørgensen, 2022; European University Alliances as a model of transnational cooperation, 2024). Зокрема, утворений у 2020 р. альянс EELISA, у якому асоційованим членом є Київський національний університет імені Тараса Шевченка, об'єднує 10 ЗВО з 8 країн. Конкурентоспроможність цих закладів, якщо орієнтуватися на їх рейтингові позиції за ShR, дуже різна: тільки від Франції входять 2 високореєтингових ЗВО рівня університету світового класу (у групі топ-500); від Іспанії, Італії, Туреччини і Угорщини — по 1 пересічно рейтинговому закладу зі статусом університету субсвітового класу (у групі 601-900); ще від Італії та Німеччини, Румунії і Швейцарії — по 1 взагалі позареєтинговому закладу. Синергія у співпраці в цьому альянсі маловірогідна (EELISA, 2024; Shanghai Ranking, 2024; THE World University Rankings, 2024; QS World University Rankings, 2024).

Можна також навести приклад технологічно і економічно прогресуючого Китаю. У 1998 р. за сильної державної підтримки з числа кращих 9 ЗВО сформована університетська C9 League, члени якої за історично короткий період досягли вражаючих результатів з підвищення своєї конкурентоспроможності (C9 League, 2024; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2024).

Щодо України, то законодавство ставить де-факто відмінні заклади в насправді однакові умови і цим демотивує рух до вершин інституційної конкурентоспроможності в рамках сильно неоднорідної мережі. Зокрема в Україні законодавчо усунута колишня практика поділу ЗВО на I-IV акредитаційні рівні, а з нею прагнення ЗВО підвищувати свій акредитаційний рівень. Фактично не функціонує інша колишня градація університетів шляхом надання їм статусу національних та дослідницьких. Загалом нове українське законодавче поле слабо враховує

реальне системне рівневе розмежування закладів та не передбачає достатньої спеціальної підтримки їхнього змагального розвитку (Верховна Рада України, 2014; Кабінет Міністрів України, 2022). В Україні відсутні об'єднання лідерських університетів. Фінансований за проектом ЄС Альянс українських університетів, що утворений у 2023 р., складається із 6 ЗВО, з яких лише два (КНУ імені Т. Шевченка і Сумський державний університет) входять до вищезгаданих світових університетських рейтингів (Альянс українських університетів, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

З огляду на зазначене на круглому столі в Інституті вищої освіти НАПН України «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України» 23 вересня 2024 р. В.І. Луговим на підставі спільних з О.М. Слюсаренко і Ж.В. Талановою досліджень озвучена ідея законодавчого впровадження університетських ліг за рівнями досконалості закладів (Луговий, 2024; Луговий & Таланова (ред.), 2019, с. 27; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020).

Отже, в Україні і в ЄПВО посилилася суперечність між мережевою диференціацією вищої освіти за рівнями розвитку і відсутністю відповідного законодавчого і стратегічного реагування на рівневу неоднорідність університетських мереж, а також практичних механізмів мотивації безперервного руху ЗВО в напрямі зростання їхньої конкурентоспроможності.

Як свідчить пошукова система Google, аналітичні дослідження з такою постановкою питання розвитку університетської сфери не проводилися.

Водночас проблема розвитку і підтримки лідерських університетів в Україні останнім часом загострилася (Калашнікова & Оржель, 2022; Кремень (ред.), 2023, 2024; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020; 2022a, 2023a, 2023b; Shanghai Ranking, 2024).

Мета статті — на основі аналізу рейтингових досягнень університетів за період 2004–2024 рр., ефективних практик паритетної університетської взаємодії і руху ЗВО до вищих рівнів конкурентоспроможності обґрунтувати мотивуючий механізм змагального розвитку університетів.

Методи дослідження

Утвердження у 2000-х роках міжнародних університетських рейтингів, особливо об'єктивного і стабільного ShR, дає змогу з високою точністю вимірювати досягнення лідерської вищої освіти (Shanghai Ranking, 2024; Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2023b). Відтак для діагностики фактичного розшарування університетських мереж на страти за критерієм конкурентоспроможності в глобальному, європейському і національних просторах вищої освіти використовувався ShR. Водночас, якщо рейтингові позиції університетів були визначені неточно (два, три, чотири заклади мали однакові рейтингові бали, або заклади відносилися до більш широкої групи, наприклад, 101-150 або 201-300 тощо), обраховувалися їхні середні місця у відповідних групах, що зумовлювало появу дробових значень. Окремим ЗВО, які порівнювалися, але у 2024 р. знаходилися за межами рейтингу (1-1000), надавалося значення 1050,5 (наступна позареєстрована сотенна група 1001-1100). Для визначення точних загальних балів для усього діапазону місць, починаючи з 101 і до 1000, здійснювався розрахунок сумарного балу за рейтинговою методологією на підставі балів для окремих індикаторів рейтингу.

Застосовано методи математичної статистики для характеристики рейтингових досягнень, методи аналізу і синтезу щодо виявлення особливостей університетського розвитку, насамперед рівневої диференціації лідерської вищої освіти.

Залучено дані National Center for Education Statistics (NCES) (Table 317.20, 2024) для підтвердження значущості класифікації університетів США.

Як комплексний показовий приклад ефективної діяльності та взаємодії високореєстрованих ЗВО використано присудження нобелівських премій у різних номінаціях у 2024 р.

університетським випускникам і співробітникам. Адже загальновідомо, що відкриття і здобутки саме цих лауреатів у різних номінаціях рухають розвиток людства, а здатність продукувати таких лауреатів засвідчує високий рівень конкурентоспроможності ЗВО.

В окремих випадках за довідковою інформацією, зокрема щодо нобелівських лауреатів, автори зверталися до Вікіпедії як нині популярного джерела відкритої науки.

Проаналізовано акти українського законодавства щодо вищої освіти (Верховна Рада України, 2014; Кабінет Міністрів України, 2018, 2022).

Використано також результати попередніх системних авторських емпіричних і теоретичних досліджень щодо особливостей розвитку університетів-лідерів та їх мереж в контексті становлення науки про університети (Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020; 2022a, 2022b, 2023a, 2023b; Луговий & Таланова (ред.), 2019; Lugovyi, Slyusarenko & Talanova, 2021, 2022; Луговий, 2024).

Оскільки за темою статті спеціальних публікацій не виявлено, доцільні літературні джерела розглядаються у вступі та при викладі й інтерпретації основного матеріалу, аргументації результатів, формулюванні висновків.

У статті вживаються певні терміни стосовно мережі закладів вищої освіти, що обґрунтовані у процесі розвитку науки про університети, у таких значеннях:

— *інтеграція* — мережеве вирівнювання ЗВО за досконалістю, що зокрема в термінах Болонського процесу означає досягнення їх «сумісності і порівнянності» в ЄПВО;

— *диференціація* — мережеве вирізнення ЗВО за досконалістю, рівнем їх «конкурентоспроможності і привабливості»;

— *ліга конкурентоспроможності* — група ЗВО, що характеризуються подібною конкурентоспроможністю (наприклад, у разі використання рейтингу для визначення конкурентоспроможності це можуть бути заклади того чи того квартиля — Q1, Q2, Q3, Q4, або іншого групування у рейтинговому розподілі);

— *конкурентоспроможність* — здатність ЗВО випереджати інші, бути кращим з огляду на досконалість, якість діяльності (Луговий, Слюсаренко & Таланова, 2020);

— *досконалість* — міра відповідності діяльності ЗВО його місії, родовому призначенню;

— *якість* — дуальна характеристика діяльності: 1) *якість-сутність* (відповідність змісту діяльності місії закладу як саме ЗВО, а не, наприклад, професійно-технічного училища) & 2) *якість-справність* (рівень відповідності діяльності місії закладу); водночас остання багаторівнева, на її крайніх полюсах максимально досконала (топова) якість та мінімально достатня (порогова) якість; якість-сутність засвідчується акредитацією, якість-справність — іншими механізмами оцінювання якості, передовсім рейтинговими.

Тож терміни «конкурентоспроможність», «досконалість», «якість» для цілей статті в окремих випадках використовуються синонімічно, з урахуванням специфіки їх визначення.

У дослідженні університети класифікуються за їх рейтинговими досягненнями як:

— університети екстра класу (УЕК) — заклади, що в групі топ-30 за ShR;

— університети світового класу (УСК) — заклади, що в групі топ-500 за ShR (Salmi, 2009);

— університети субсвітового класу (УССК) — заклади, що в групі 501-1000 за ShR.

Узагальнені терміни — ЗВО, університет, заклад, — крім спеціально зазначених випадків, застосовуються синонімічно.

Результати та їх обговорення

Вищезгадане знакове дослідження, виконане в межах EUA, безпосередньо засвідчило самооцінкою його учасників (суб'єктивна оцінка) сильну поляризацію закладів у межах ЄПВО за величиною і за масштабом впливу на розвиток людства (Gaebel & Zhang. Co-author Stoeberg, 2024). Ця оцінка може бути доповнена об'єктивною рейтинговою оцінкою. Відповідно до ShR 2024 р. серед ідентифікованих 431 ЗВО, які вивчалися, 2 (0,5 %) УЕК, 61 (14,2 %) УСК і 51 (11,8 %) УССК, сумарно 26,5 %. Частина країн (16, або 34,8 %), що обстежувалися, взагалі не мають ні УСК, ні УССК (Gaebel & Zhang. Co-author Stoeberg, 2024; Shanghai Ranking, 2024). У цілому більше половини країн-учасників ЄПВО не створили УСК (Shanghai Ranking, 2024). Це зокрема робить проблематичним досягнення задекларованої в рамках Болонського процесу збалансованої академічної мобільності і ефективної співпраці для всіх університетів і країн в умовах істотного диспаритету рівня їх діяльності.

Для подолання виклику неефективності взаємодії закладів різного рівня конкурентоспроможності в межах ЄПВО вони ініціативно і вибірково асоціюються для забезпечення продуктивної співпраці завдяки синергії їх паритетності (синергії мотивації і можливостей). Характерним підтверджувальним європейським прикладом може слугувати утворення LERU і The Guild (див. табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика LERU і The Guild.

№	Параметр порівняння	LERU	The Guild
1	Рік заснування	2002	2016
2	Кількість країн	12	16
3	Кількість спільних країн	10	10
4	Кількість закладів	24	22
5	Кількість спільних закладів	-	-
6	Кількість (частка) УЕК	6 (25 %)	-
7	Кількість (частка) УСК, включно з УЕК	24 (100 %)	19 (86 %)
8	Кількість (частка) УССК	-	2 (9 %)
9	Кількість (частка) інших закладів	-	1 (5 %)
10	Середній рейтинговий бал закладів (ShR)	78	231
11	Діапазон рейтингових балів закладів (ShR)	4 — 250,5	53 — 1050,5

Джерело: складено авторами на підставі (League of European Research Universities, 2024; The Guild of European Research-Intensive Universities, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

З табл. 1 видно, що, формально схожі за метою, два об'єднання істотно різняться за складом учасників, що фактично розводять LERU і The Guild по двох рівнях конкурентоспроможності. Тобто, LERU і The Guild становлять по суті дві різні університетські ліги — вищу і нижчу. Таке розведення чітко засвідчено 100-відсотковим розмежуванням закладів між об'єднаннями, хоча 10 країн є спільними.

На рис. 1 показано характер диференціації глобальної університетської мережі за даними ShR 2022 і 2024 рр.

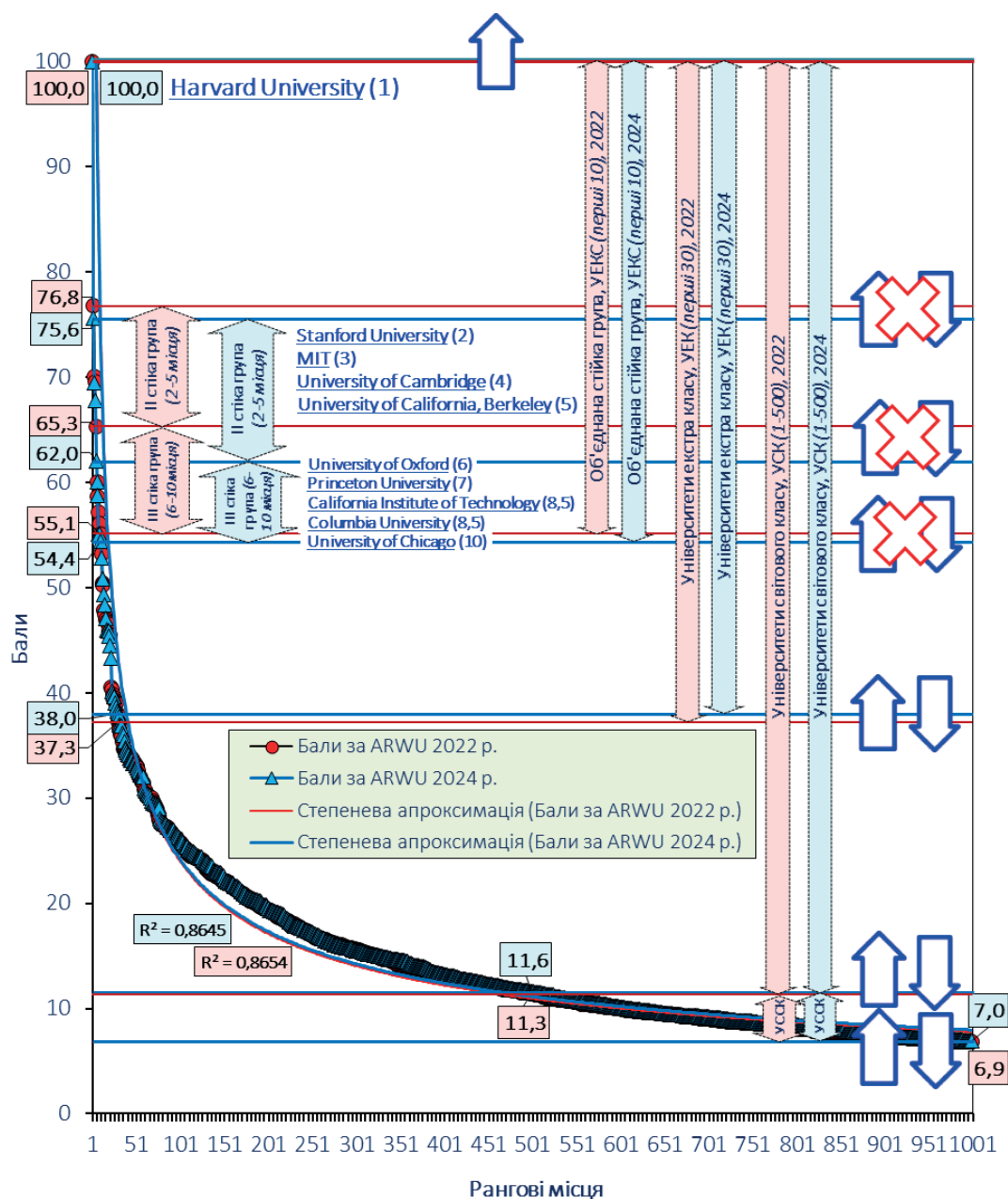

Рис. 1. Групування закладів вищої освіти за даними Shanghai Ranking 2022 і 2024 рр.

Примітка: Стрілками показано можливі переходи закладів між групами університетів; перекресленими стрілками показано відсутність переходів закладів між групами упродовж 2004-2024 рр. Джерело: складено авторами на підставі (Shanghai Ranking, 2024).

З рис. 1 можна зрозуміти, що мережа провідних ЗВО сильно диференційована з виокремленням згаданих вище груп УЕК, УСК і УССК, між якими можливі і реально існують університетські переходи. Водночас аналіз університетських досягнень за ShR упродовж 2004-2024 рр. незмінної рейтингової методології виявляє в межах групи УЕК три стійкі (незмінні за складом) групи. Першу з них (квазігрупу) складає один Гарвардський університет, до другої групи входять заклади на 2-5 місцях, до третьої — на 6-10 позиціях. Сумарно перші 10 закладів також формують стійку групу, яку складають виключно університети США і Сполученого Королівства (Shanghai Ranking, 2024).

Характерно, що академічна (ступенева) мобільність та професійна мобільність і співпраця мають тенденцію розгортатися в межах паритетної за рівнем конкурентоспроможності діяльності. Про це переконливо свідчать освітні траєкторії і кар'єрне співробітництво авторських колективів, що стали лауреатами нобелівських премій 2024 р. (див. табл. 2-5).

Таблиця 2. Академічна (ступенева) мобільність нобелівських лауреатів 2024 р.

№	Лауреат	Заклад вищої освіти	Рейтингове місце ЗВО за ShR	Діапазон рейтингових місць	Середнє рейтингове місце
<i>Нобелівська премія з фізіології та медицини</i>					
1	Victor R. Ambros	Massachusetts Institute of Technology (BS, PhD)	3, 3	3-3	3
2	Gary B. Ruvkun	University of California, Berkeley (BA) Harvard University (PhD)	5 1	1-5	3
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					3
<i>Нобелівська премія з фізики</i>					
1	John J. Hopfield	Swarthmore College (AB) Cornell University (PhD)	1050,5 12,5	12,5-1050,5	531,5
2	Geoffrey E. Hinton	University of Cambridge (BA) University of Edinburgh (PhD)	4 40	4-40	22
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					276,8
<i>Нобелівська премія з хімії</i>					
1	David Baker	Harvard University (BA) University of California, Berkeley (PhD)	1 5	1-5	3
2	Demis Hassabis	University of Cambridge (MA) University College London (PhD)	4 16	4-16	10
3	John M. Jumper	Vanderbilt University (BS) University of Cambridge (MPhil) University of Chicago (MS, PhD)	66 4 10, 10	4-66	22,5
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					11,8
<i>Нобелівська премія з економіки</i>					
1	Daron Acemoğlu	University of York (BA) London School of Economics (MSc, PhD)	350,5 175,5	175,5-350,5	233,8
2	Simon H. Johnson	University of Oxford (BA) University of Manchester (MA) Massachusetts Institute of Technology (PhD)	6 52 3	3-52	20,3
3	James A. Robinson	London School of Economics (BSc) University of Warwick (MA) Yale University (PhD)	175,5 125,5 11	11-175,5	104
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					119,4
<i>Нобелівська премія з літератури</i>					
1	Han Kang	Yonsei University (1989-1993, 4-year)	250,5	0	250,5
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					250,5
<i>Середнє по всіх преміях</i>					
Усереднений рейтинговий рівень мобільності усіх лауреатів					98,5
Середній рейтинговий рівень здобуття бакалаврського ступеня					191,2
Середній рейтинговий рівень здобуття магістерського ступеня					61,8
Середній рейтинговий рівень здобуття докторського ступеня					27,7

Джерело: Складено авторами на підставі (Daron Acemoğlu, 2024; David Baker, 2024; Demis Hassabis, 2024; Gary Ruvkun, 2024; Geoffrey Hinton, 2024; Han Kang, 2024; James A. Robinson, 2024; John Hopfield, 2024; John M. Jumper, 2024; Simon Johnson, 2024; Victor Ambros, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

З табл. 2 видно, що ефективна академічна мобільність із здобуття бакалаврських, магістерських і докторських ступенів, яка оцінена нобелівськими преміями, відбувається, за одним бакалаврським винятком, лише на рівні УЕК і УСК. Наприклад, Нобелівську премію з фізіології та медицини здобув авторський колектив, який усі свої ступені здобув в американських університетах, що на 1-5 місцях за ShR (середній рейтинговий рівень мобільності — 3). А середній рівень академічної мобільності лауреатів Нобелівської премії з хімії — 11,8. Водночас середній рівень мобільності усіх лауреатів збільшується із зростанням освітнього рівня: для бакалаврського ступеня — 191,2; магістерського — 61,8; докторського — 27,7.

У табл. 3 підсумована участь університетів, які забезпечували академічну (ступеневу) мобільність нобелівських лауреатів.

Таблиця 3. Університети, що забезпечували академічну мобільність нобелівських лауреатів 2024 р.

№	Заклад вищої освіти	Країна	Рейтинг за ShR	Ступінь			
				Бакалавр	Магістр	Доктор	Усі ступені
1	Harvard University	USA	1	+		+	2
2	Massachusetts Institute of Technology	USA	3	+		+	3
3	University of Cambridge	UK	4	+	+		3
4	University of California, Berkeley	USA	5	+		+	2
5	University of Oxford	UK	6	+			1
6	University of Chicago	USA	10		+	+	2
7	Yale University	USA	11			+	1
8	Cornell University	USA	12,5			+	1
9	University College London	UK	16			+	1
10	University of Edinburgh	UK	40			+	1
11	University of Manchester	UK	52		+		1
12	Vanderbilt University	USA	66	+			1
13	University of Warwick	UK	125,5		+		1
14	London School of Economics	UK	175,5	+	+	+	3
15	Yonsei University	S. Korea	250,5	+			1
16	University of York	UK	350,5	+			1
17	Swarthmore College	USA	1050,5	+			1
Усього		3 країни		10	6	10	26
Усереднений рейтинг ЗВО			128,2	191,2	61,8	27,7	98,5

Джерело: складено авторами на підставі (Shanghai Ranking, 2024).

З табл. 3 бачимо, що академічну мобільність 11 лауреатів нобелівських премій 2024 р. забезпечували 17 ЗВО: 8 — США, 8 — СК і 1 — Південної Кореї. Їхній середній рейтинговий рівень 128,2. З них більше половини — УЕК (США і СК).

Табл. 4 демонструє університетський рівень професійної мобільності і співпраці нобелівських лауреатів.

Таблиця 4. Університетська професійна мобільність і співпраця нобелівських лауреатів 2024 р.

№	Лауреат	Заклад вищої освіти	Рейтингове місце ЗВО за ShR	Діапазон рейтингових місць	Середнє рейтингове місце
1	2	3	4	5	6
Нобелівська премія з фізіології та медицини					
1	Victor R. Ambros	Massachusetts Institute of Technology	3		
		Harvard University	1		
		Dartmouth College	350,5		
		University of Massachusetts	250,5	1-350,5	151,3
2	Gary B. Ruvkun	University of California, Berkeley	5		
		Harvard University	1		
		Massachusetts Institute of Technology	3	1-5	3
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					77,2
Нобелівська премія з фізики					
1	John J. Hopfield	Princeton University	7		
		University of California, Berkeley	5		
		California Institute of Technology	8,5	5-8,5	6,8
2	Geoffrey E. Hinton	University of Toronto	26		
		Carnegie Mellon University	125,5		
		University College London	16		
		University of California, San Diego	18,5	16-125,5	46,5
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					26,7
Нобелівська премія з хімії					
1	David Baker	University of Washington	18,5	18,5	18,5
2	Demis Hassabis	University College London	16	16	16
3	John M. Jumper	—	—	—	—
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					17,3
Нобелівська премія з економіки					
1	Daron Acemoğlu	London School of Economics	175,5		
		Massachusetts Institute of Technology	3	3-175,5	89,3
2	Simon H. Johnson	—	—	—	—
3	James A. Robinson	University of Chicago	10		
		Harvard University	1		
		University of California, Berkeley	5		
		University of Southern California	62		
		University of Melbourne	37	1-62	23
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					56,2

1	2	3	4	5	6
Нобелівська премія з літератури					
1	Han Kang	—	—	—	—
Усереднений рейтинговий рівень мобільності					—
Середнє по всіх преміях					
Усереднений рейтинговий рівень мобільності усіх лауреатів					49,9

Джерело: Складено авторами на підставі (Daron Acemoğlu, 2024; David Baker, 2024; Demis Hassabis, 2024; Gary Ruvkun, 2024; Geoffrey Hinton, 2024; Han Kang, 2024; James A. Robinson, 2024; John Hopfield, 2024; John M. Jumper, 2024; Simon Johnson, 2024; Victor Ambros, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

З табл. 4 можна зрозуміти, що рейтинговий рівень університетської професійної мобільності і співпраці лауреатів нобелівських премій дуже високий — майже удвічі вищий за середній рівень їхньої академічної мобільності під час здобуття ступенів.

У табл. 5 наведено університети, які здійснювали професійну мобільність і співпрацю нобелівських лауреатів.

Таблиця 5. Університети, що забезпечували професійну мобільність і співпрацю нобелівських лауреатів 2024 р.

№	Заклад вищої освіти	Країна	Рейтинг за ShR	Кількість і частка лауреатів	
				Кількість	Частка, %
1	Harvard University	USA	1	3	13,0
2	Massachusetts Institute of Technology	USA	3	3	13,0
3	University of California, Berkeley	USA	5	3	13,0
4	Princeton University	USA	7	1	4,3
5	California Institute of Technology	USA	8,5	1	4,3
6	University of Chicago	USA	10	1	4,3
7	University College London	UK	16	2	8,7
8	University of California, San Diego	USA	18,5	1	4,3
9	University of Washington	USA	18,5	1	4,3
10	University of Toronto	Canada	26	1	4,3
11	University of Melbourne	Australia	37	1	4,3
12	University of Southern California	USA	62	1	4,3
13	Carnegie Mellon University	USA	125,5	1	4,3
14	London School of Economics	UK	175,5	1	4,3
15	University of Massachusetts	USA	250,5	1	4,3
16	Dartmouth College	USA	350,5	1	4,3
Усього		4 країни		23	
Усереднений рейтинг ЗВО			69,7		

Джерело: Складено авторами на підставі (Shanghai Ranking, 2024).

З табл. 5 видно, що професійну мобільність і співпрацю лауреатів нобелівських премій 2024 р. здійснювали 16 УСК: 10 — США, 2 — СК, по 1 — Канади і Австралії. Їхній середній рейтинговий рівень 69,7 (в 1,8 рази вищий за рівень закладів академічної мобільності). З них 10 (62,5 %) — УЕК (США, СК і Канади).

Отже, приклад нобелівських лауреатів 2024 р. також свідчить про неформальне розгортання і академічної (ступеневої) мобільності, і професійної мобільності і співпраці в обмеженому колі топових університетів, що близькі за рівнем діяльності. Адже у цьому разі спрацював синергійний ефект через збіг мотивації і можливостей учасників взаємодії.

Саме такий ефект діє в утвореній у 1998 р. згаданий китайській C9 League (C9 League, 2024). Мета цієї ліги — здійснити прорив до груп університетів найвищої конкурентоспроможності, особливо до УЕК, що на екстремально крутій ділянці ShR. Сам рейтинг також створено в Китаї з такою метою у 2003 р., з 2004 р. його уточнена методологія є стабільною.

Рис. 2 ілюструє, як упродовж 2004–2024 рр. три члени зазначеної ліги здійснювали цілеспрямоване підкорення висот групи УЕК в умовах багатократного зростання крутизни такого сходження.

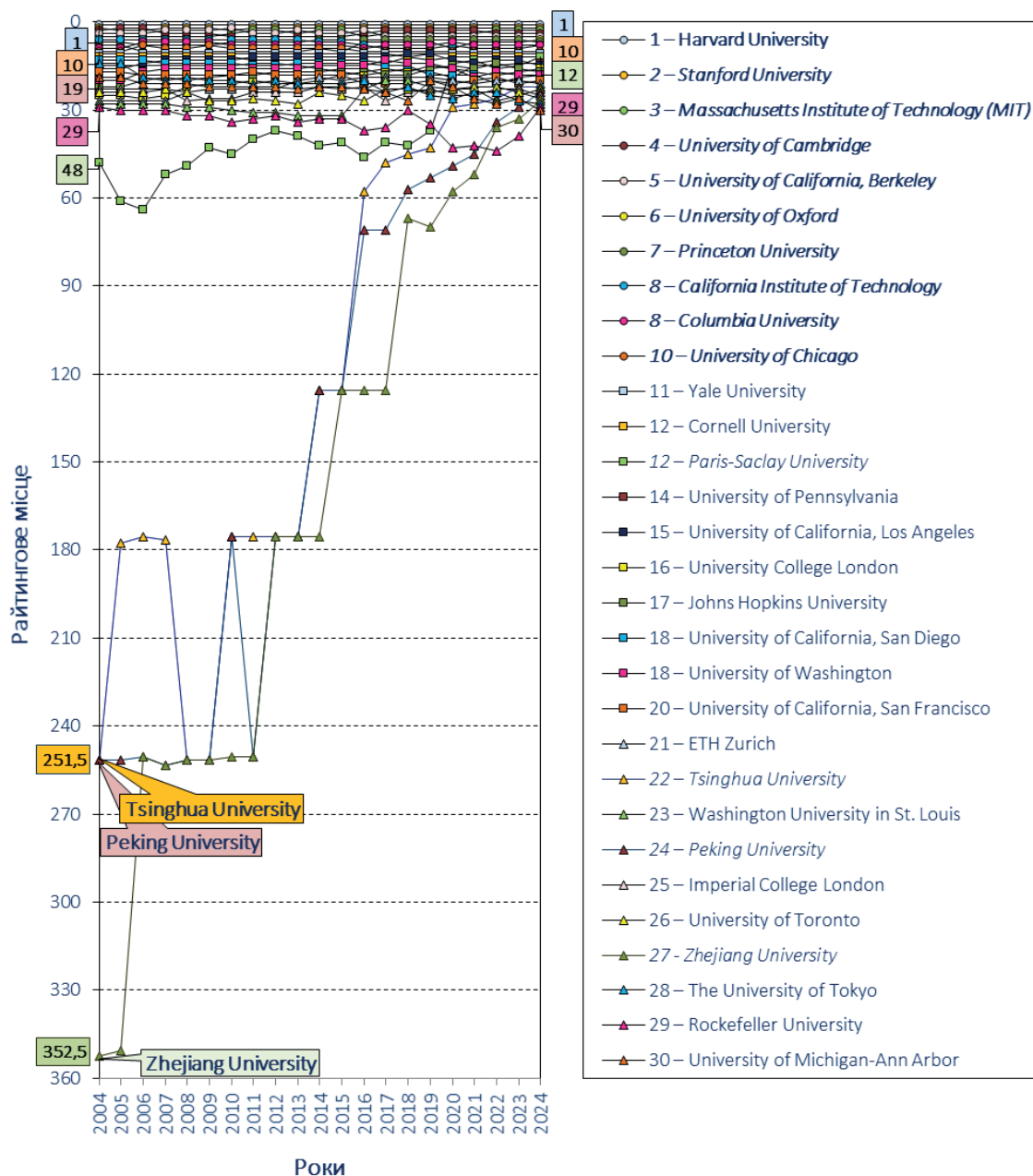

Рис. 2. Рейтингові траєкторії топ-30 ЗВО за ShR 2024 р.

Примітка: У 2004–2024 рр. методологія ShR не змінювалася.

Джерело: складено авторами на підставі (C9 League, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

Разом з трьома УЕК конкурентно зростали й інші шість університетів ліги (рис. 3).

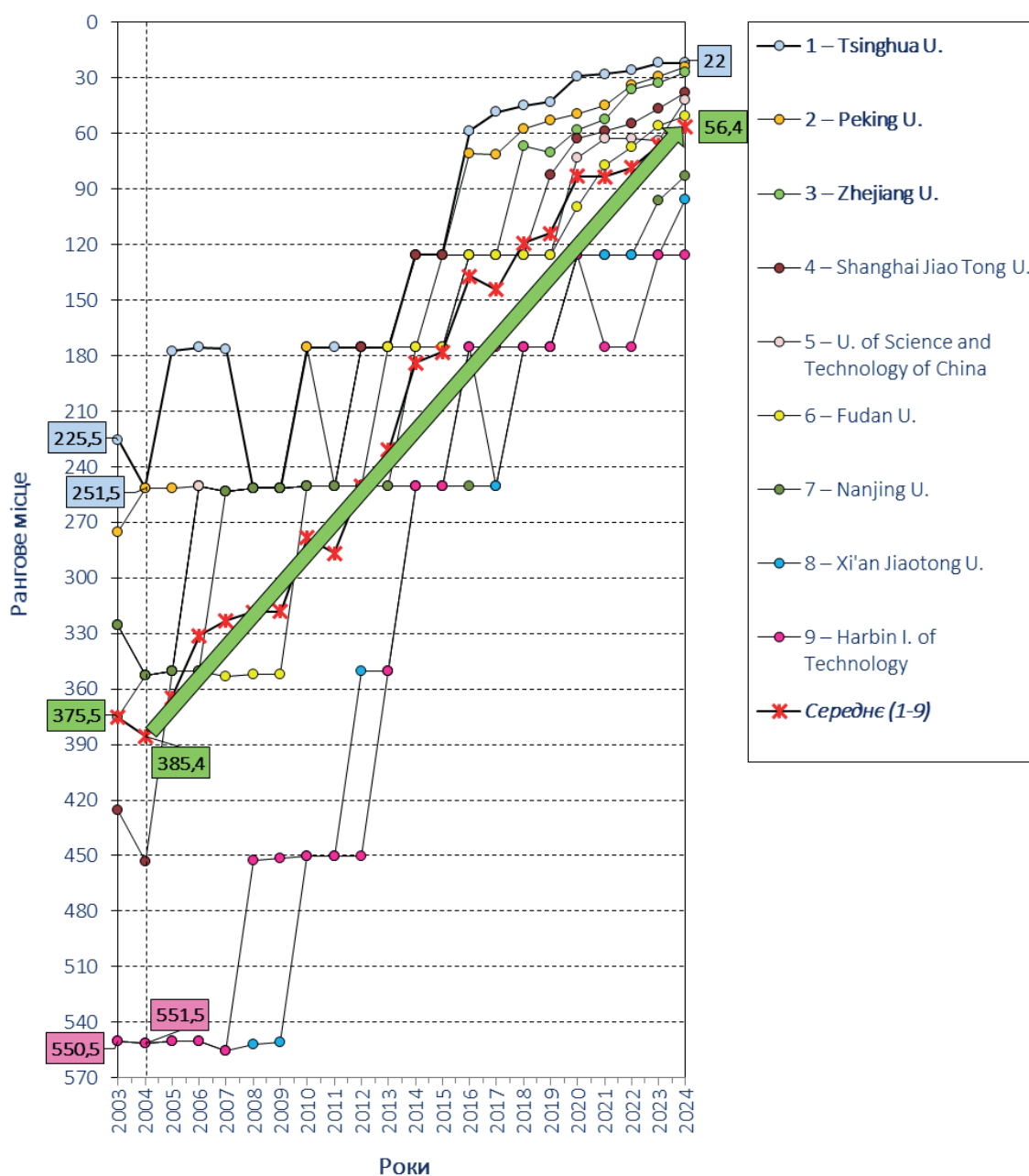

Рис. 3. Рейтингові досягнення університетів C9 League Китаю у 2024 р. порівняно з 2004 р.

Примітка: 2004–2024 рр. — період стабільної рейтингової методології.

Джерело: Складено авторами на підставі (C9 League, 2024; Shanghai Ranking, 2024).

З рис. 3 можна бачити, що упродовж 2004–2024 рр. університети C9 League Китаю в умовах глобальної конкуренції загалом майже 7-кратно поліпшили університетські досягнення, зокрема 11-кратно — найкраще досягнення. Крім того, за результатами інтенсивного розвитку університетської мережі Китаю тепер C9 League можна було б розширити за рахунок включення принаймні ще 5 університетів материкового Китаю, що увійшли до топ-100 ShR на позиціях від 72,5 до 98 у 2024 р. (Shanghai Ranking, 2024).

Приклад C9 League свідчить, що прорив до вершин конкурентоспроможності стає реальним у результаті синергійної взаємодії за принципом рівний з рівним на вищих рівнях досконалості обмеженого кола лідерських учасників. Ефективно розвиватися великою масою статусно знеособлених ЗВО (сукупно і лідерів, і аутсайдерів), до чого за

результатами Тиранської міністерської конференції став схилитися Болонський процес, неможливо. Треба зазначити, що реальні процеси диференціації університетських мереж слабо враховує і Стратегія розвитку закладів вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, що знижує її ефективність (Tirana ENEA Ministerial Conference 29–30 May 2024, 2024; Кабінет Міністрів України, 2022).

Відтак, світовий досвід переконує, що і глобальна, і європейська, і національні університетські мережі заради прогресу закономірно диференціюються на ліги (групи, класи тощо) рівнозначної досконалості (конкурентоспроможності). Співпраця у межах таких ліг синергійно ефективна, за її результатами найбільш амбітні заклади прориваються до наступної за рівнем ліги. Натомість частина університетів, які не витримують змагальності (як, наприклад, в AAU), усувається до нижчих за рангом ліг. Ситуація нагадує загальновідомий відрив однієї чи кількох груп паритетних за класом велосипедистів на шосейних перегонах заради зміцнення свого лідерства або забезпечення перманентного прогресу футбольних клубів шляхом впровадження різнорівневих європейських та національних ліг і змагального переходу між ними (UEFA, 2024).

Висновки

З викладеного можна зробити такі висновки.

1. Розгляд реальних процесів диференціації й інтеграції глобальних, регіональних, національних мереж закладів вищої освіти з використанням рейтингового, класифікаційного, асоціаційного механізмів оцінювання конкурентоспроможності показує іманентне структурування цілісних університетських мереж. Мережі об'єктивно розшаровуються на страти закладів еквівалентної конкурентоспроможності, в межах яких взаємодія є найбільш ефективною, що не повною мірою враховується при розробленні політик та реалізації практик розвитку вищої освіти. Водночас законодавство, яке ставить де-факто відмінні заклади в насправді рівні умови, демотивує рух до вершин конкурентоспроможності в рамках неоднорідної мережі. Зокрема в Україні законодавчо усунута колишня практика поділу ЗВО на I–IV акредитаційні рівні, фактично не функціонує інша градація університетів за ознаками «національні» і «дослідницькі» та впровадження на цій основі фінансового й іншого забезпечення закладів. Натомість нове українське законодавче поле недостатньо враховує реальне системне розмежування закладів, слабо підтримує і мотивує їх змагальний університетський розвиток, перехід до конкурентного статусу вищого рівня.

2. За Болонським процесом упродовж 25 років і в перспективі до 2030 р. не запропоновано ефективного механізму врахування і адресної підтримки різних за конкурентним статусом університетів. Тиранською міністерською конференцією 2024 р. усунуто з порядку денного реалізацію другого (зовнішнього) виміру Європейського простору вищої освіти щодо досягнення «конкурентоспроможності і привабливості». Відтепер у перспективі цей простір пропонується розглядати лише в одному (внутрішньому) вимірі як «сумісний і порівнюваний». Така редукція Болонського процесу не узгоджується із усіма попередніми міністерськими документами (від Болонської декларації до Римського комюніке) (Lugovyi, Slyusarenko & Talanova, 2022), зменшує його ефективність, зрештою створює ризик зниження інтересу до нього країн з лідерською вищою освітою, як і найбільш топових університетів. Також це спрощення Болонського процесу суперечить сучасній політиці ЄС щодо підвищення економічної конкурентоспроможності, зменшення відставання від США і Китаю, зокрема Budapest Declaration on the New European Competitiveness Deal.

3. З метою мотивації постійного і послідовного поступу університетів до найбільш конкурентоспроможних станів доцільно в межах національної і європейської мереж ЗВО унормувати і практично впровадити університетські ліги конкурентоспроможності, які охоплювали б заклади паритетного рівня розвитку. Це сприятиме зростанню конкурентоспроможності і привабливості європейської вищої освіти, як це визначено Болонською декларацією загалом і особливо підвищенню внеску українських університетів в обороноздатність і повоєнне відновлення країни, подальшу євроінтеграцію України як

сильної держави до сильної Європи (Указ Президента України, 2022; План відновлення України, 2022; Кремень (ред.), 2024; Вступ України до Європейського Союзу, 2024).

4. Доцільно продовжити дослідження політик, стратегій, практик загальнонаціональної підтримки створення та ефективних чинників і механізмів розвитку університетських мереж з урахуванням їх диференціації за рівнем конкурентоспроможності. Також назрілою є проблема розроблення методів кількісного оцінювання рівня конкурентоспроможності.

Бібліографічні посилання

Альянс українських університетів. (2024). <https://auu.com.ua/#>

Верховна Рада України (2014). Закон України «Про вищу освіту». 1 липня 2014 р. № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Вступ України до Європейського Союзу (2024). Вікіпедія. <http://surl.li/scbee>

Кабінет Міністрів України. (2018, 14 березня). Про затвердження переліку світових рейтингів університетів для визначення особливої категорії іноземців та осіб без громадянства, які претендують на працевлаштування в Україні (154). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-%D1%80>

Кабінет Міністрів України. (2022, 23 лютого). Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (286). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p>

Калашнікова, С., & Оржель, О. (2022). Оптимізація мережі закладів вищої освіти: теоретичні особливості та практичні рекомендації. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 13, 89-129. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129>

Кремень, В. (ред.). (2023). Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень та ін.; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: Пед. думка. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>

Кремень, В. (ред.). (2024). Мережа державних закладів вищої освіти України: аналіз ефективності та конкурентоспроможності : препринт (аналітичні матеріали) / В. Кремень, В. Луговий, П. Саух, О. Слюсаренко, Ж. Таланова ; за ред. В. Кременя. Київ: НАПН України. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>

Луговий, В. І. (2024). Мережа закладів вищої освіти України: стан і перспективи: За матеріалами наукової доповіді на круглому столі «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України», 23 вересня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(2), 1-7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6213>

Луговий, В. (2024). Шлях до національного лідерства: осмислення 25-річного становлення Інституту вищої освіти НАПН України. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 30(1), 20-36. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-2>

Луговий, В. І., Слюсаренко, О. М., & Таланова, Ж. В. (2020). Моніторинг, мотивація, мобілізація задля конкурентоспроможності університетів України: механізми реалізації. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-1>

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2022a). Концентрація та комунікація в моделі і стратегії розвитку університетів-лідерів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 13, 5-25. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-5-25>

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2022b). Складна активність & селективна асоціативність: ефективність елітного асоціювання університетів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 14, 64-80. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-64-80>

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2023a). Закон зростання крутизни університетського сходження до вершини досконалості. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 15, 30-53. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-30-53>

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2023b). Методологія рейтингових методологій: проблема побудови правильних університетських рейтингів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 16, 90-108. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-90-108>

Луговий, В., Слюсаренко, О., & Таланова, Ж. (2024). Інтеграція і диференціація лідерської вищої освіти: уроки для України від ЄС, США і Китаю. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 17, 77-97. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-17-77-97>

Луговий, В., & Таланова, Ж. (ред.) (2019). Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина II) (препринт) / О. Воробйова та ін.; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України. <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-28-1-2019>

- План відновлення України. (2022). <http://surl.li/ejuxl>
- Указ Президента України. (2022, 21 квітня). Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни. (226/2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>
- American Council on Education. (2024). <https://www.acenet.edu/Pages/default.aspx>
- Association of American Universities. (2024). <https://www.aau.edu/>
- Budapest Declaration on the New European Competitiveness Deal. (2024). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/08/the-budapest-declaration/>
- C9 League. (2024). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/C9_League
- Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. (2024). <https://carnegieclassifications.acenet.edu/>
- Claeys-Kulik, A.-L., Pruvot, E. B., Estermann, T., & Jørgensen, T. (2022). The European Universities Initiative and system level reforms. Current challenges and considerations for the future. <https://www.eua.eu/publications/briefings/the-european-universities-initiative-and-system-level-reforms.html>
- Daron Acemoğlu. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Daron_Acemoglu
- David Baker. *Wikipedia*. (2024). [https://en.wikipedia.org/wiki/David_Baker_\(biochemist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/David_Baker_(biochemist))
- Demis Hassabis. *Wikipedia*. (2024). http://en.wikipedia.org/wiki/Demis_Hassabis
- EELISA. (2024). <https://eelisa.eu/>
- European University Alliances as a model of transnational cooperation. (2024). SPEHERE Seminar, 18-19 November 2024. <https://erasmus-networks.ec.europa.eu/sphere/seminar/online/europeanuniversity>
- European University Association. (2024). <https://www.eua.eu/>
- Gaebel, M. and Zhang, T. Co-author Stoeberg, H. (2024). Trends 2024. European higher education institutions in times of transition. <https://www.eua.eu/publications/reports/trends-2024.html>
- Gary Ruvkun. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Gary_Ruvkun
- Geoffrey Hinton. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Geoffrey_Hinton
- Han Kang. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Han_Kang
- James A. Robinson. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/James_A._Robinson
- John Hopfield. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/John_Hopfield
- John M. Jumper. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/John_M._Jumper
- League of European Research Universities. (2024). <https://www.leru.org/>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2021). Ratings and strategies for the development of higher education in world practice: experience for Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 4, 90-102. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-09>
- Lugovyi, V., Slyusarenko, O. & Talanova, Zh. (2022). Two dimensions of the Bologna Process: the problem of quality in each of them. *Education: Modern Discourses*, 5, 128-141. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-10>
- QS World University Rankings. (2024). <http://surl.li/mdrkk>
- Salmi, J. (2009). The Challenge of Establishing the World Class Universities. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. <http://surl.li/smumy>
- Shanghai Ranking. (2024). <http://surl.li/mdrjr>
- Simon Johnson. *Wikipedia*. (2024). [https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Johnson_\(economist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Johnson_(economist))
- Shanghai Ranking. (2024). <http://surl.li/mdrjr>
- Table 317.20. (2024). *Most Current Digest Tables*. NCES. http://nces.ed.gov/programs/digest/d23/tables/dt23_317.20.asp?current=yes
- Tirana EHEA Ministerial Conference 29-30 May 2024. (2024). <https://ehea2024tirane.al/>
- The Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. (2022). 2021 Update – Facts & Figures. <https://carnegieclassifications.acenet.edu/wp-content/uploads/2023/03/CCIHE2021-FactsFigures.pdf>
- The Guild of European Research-Intensive Universities. (2024). <https://www.the-guild.eu/about/>
- THE World University Rankings. (2024). <http://surl.li/nmkcc>
- UEFA (2024). *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/UEFA>
- Victor Ambros. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Ambros
- Webometrics Ranking of World Universities. Methodology. (2024). <http://surl.li/nmkcx>

References

- Alians ukrainskykh universytetiv. (2024). [Alliance of Ukrainian Universities]. <https://auu.com.ua/#> (in Ukrainian).
- Verkhovna Rada Ukrainy (2014). *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»* [Law of Ukraine «On Higher Education»]. 1 lypnia 2014 r. № 1556-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (in Ukrainian).
- Vstup Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu. [Accession of Ukraine to the European Union]. *Vikipediia*. (2024). <http://surl.li/scbee> (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018, 14 bereznia). Pro zatverdzhennia pereliku svitovykh reitynhiv universytetiv dlia vyznachennia osoblyvoi katehorii inozemtsiv ta osib bez hromadianstva, yaki pretenduiut na pratsevlashtuvannia v Ukraini [On approval of the list of world ratings of universities to determine the special category of foreigners and stateless persons who apply for employment in Ukraine] (154). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/154-2018-%D1%80>. (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, 23 liutoho). *Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky* [On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032]. (286). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p> (in Ukrainian).
- Kalashnikova, S., & Orzhel, O. (2022). Optyimizatsiia merezhi zakladiv vyshchoi osvity: teoretychni osoblyvosti ta praktychni rekomendatsii [Optimization of the network of higher education institutions: theoretical features and practical recommendations]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 13, 89-129. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-89-129> (in Ukrainian).
- Kremen, V. (red.). (2023). *Vyshcha osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia: vyklyky i vidpovidi: naukovo-analitychna dopovid* [Higher education of Ukraine in the conditions of martial law and post-war reconstruction: challenges and answers: scientific and analytical report] / V.H. Kremen ta in.; za zah. red. V.H. Kremenia. Kyiv: Ped. dumka. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023> (in Ukrainian).
- Kremen, V. (red.). (2024). *Merezha derzhavnykh zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy: analiz efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti: prepynt (analytychni materialy)* [Network of State Higher Education Institutions in Ukraine: Analysis of Efficiency and Competitiveness: preprint (analytical materials)] / V.H. Kremen ta in.; za red. V. Kremenia. Kyiv: NAPN Ukrainy. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V. I. (2024). *Merezha zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy: stan i perspektyvy: Za materialamy naukovoi dopovidi na kruhlomu stoli «Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh nadzvychainykh sytuatsii ta kryz voiennoho stanu. Rozbudova merezhi zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy»*, 23 veresnia 2024 r. [Network of state higher education institutions in Ukraine: status and prospects. Based on the materials of the scientific report at the round table «Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine in the Context of Emergencies and Martial Law Crises. Building a Network of Higher Education Institutions of Ukraine» on September 23, 2024]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 6(2), 1-7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6213> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V. (2024). *Shliakh do natsionalnoho liderstva: osmyslennia 25-richnoho stanovlennia Instytutu vyshchoi osvity NAPN Ukrainy* [The path to national leadership: an understanding of the 25-year formation of the Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]. *Filosofia osvity. Philosophy of Education*, 30(1), 20-36. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-1-2> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V. I., Sliusarenko, O. M., & Talanova, Zh. V. (2020). *Monitorynh, motyvatsiia, mobilizatsiia zadlia konkurentospromozhnosti universytetiv Ukrainy: mekhanizmy realizatsii* [Monitoring, motivation, mobilization for the competitiveness of Ukrainian universities: Mechanisms of realization]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 2(2), 1-9. <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-1> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2022a). *Kontsentratsiia ta komunikatsiia v modeli i stratehii rozvytku universytetiv-lideriv* [Concentration and communication in the model and strategy of leading universities development]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Universytety i liderstvo»*, 13, 5-25. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-5-25> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2022b). *Skladna aktyvnist & selektyvna asotsiatyvnist: efektyvnist elitnoho asotsiiuvannia universytetiv* [Complex activity & selective associativity: the effectiveness of elite university association]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 14, 64-80. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-64-80> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2023a). *Zakon zrostannia krutyzny universytetskoho skhodzhennia do vershyny doskonalosti* [The Law of Increasing the Steepness of the University's Ascent to the Top of Excellence]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 15, 30-53. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-30-53> (in Ukrainian).

- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2023b). Metodolohiia reitynhovykh metodolohii: problema pobudovy pravyl'nykh universytetskykh reitynhiv [The Methodology of Rating Methodologies: The Problem of Constructing Correct University Ratings]. *Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Universytety i liderstvo»*, 16, 90-108. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-16-90-108> (in Ukrainian).
- Luhovyi, V., Sliusarenko, O., & Talanova, Zh. (2024). Intehratsiia i dyferentsiatsiia liderskoi vyshchoi osvity:uroky dlia Ukrainy vid YeS, SSHA i Kytau [Integration and differentiation of leadership higher education: lessons for Ukraine from the EU, USA and China]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 17, 77-97. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-17-77-97> (in Ukrainian).
- Luhovyi V., Talanova Zh. (red.) (2019). Analiz providnogo vitchyznianoho ta zarubizhnogo dosvidu shchodo otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity v umovakh yevrointehratsii: analitychni materialy (chastyna II) [Analysis of leading domestic and foreign experience in assessing the quality of higher education in the context of European integration: analytical materials (part II)] (preprint) / O. Vorobiova ta in.; za red. V. Luhovoho, Zh. Talanovoi. Kyiv: In-t vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 2019. 150 s.: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-28-1-2019> (in Ukrainian).
- Plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine recovery plan]. (2022). <http://surl.li/ejuxl>
- Ukaz Prezydenta Ukrainy. (2022, 21 kvitnia). Pytannia Natsionalnoi rady z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. [The issue of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War]. (226/2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text> (in Ukrainian).
- American Council on Education. (2024). <https://www.acenet.edu/Pages/default.aspx>
- Association of American Universities. (2024). <https://www.aau.edu/>
- Budapest Declaration on the New European Competitiveness Deal. (2024). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/08/the-budapest-declaration/>
- C9 League. (2024). *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/C9_League
- Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. (2024). <https://carnegieclassifications.acenet.edu/>
- Claeys-Kulik, A.-L., Pruvot, E. B., Estermann, T., & Jørgensen, T. (2022). The European Universities Initiative and system level reforms Current challenges and considerations for the future. <https://www.eua.eu/publications/briefings/the-european-universities-initiative-and-system-level-reforms.html>
- Daron Acemoğlu. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Daron_Acemoglu
- David Baker. *Wikipedia*. (2024). [https://en.wikipedia.org/wiki/David_Baker_\(biochemist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/David_Baker_(biochemist))
- Demis Hassabis. *Wikipedia*. (2024). http://en.wikipedia.org/wiki/Demis_Hassabis
- EELISA. (2024). <https://eelisa.eu/>
- European University Alliances as a model of transnational cooperation. (2024). SPEHERE Seminar, 18-19 November 2024. <https://erasmus-networks.ec.europa.eu/sphere/seminar/online/europeanuniversity>
- European University Association. (2024). <https://www.eua.eu/>
- Gaebel, M. and Zhang, T. Co-author Stoeberg, H. (2024). Trends 2024. European higher education institutions in times of transition. <https://www.eua.eu/publications/reports/trends-2024.html>
- Gary Ruvkun. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Gary_Ruvkun
- Geoffrey Hinton. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Geoffrey_Hinton
- Han Kang. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Han_Kang
- James A. Robinson. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/James_A._Robinson
- John Hopfield. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/John_Hopfield
- John M. Jumper. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/John_M._Jumper
- League of European Research Universities. (2024). <https://www.leru.org/>
- Lugovyi, V., Sliusarenko, O. & Talanova, Zh. (2021). Ratings and strategies for the development of higher education in world practice: experience for Ukraine. *Education: Modern Discourses*, 4, 90-102. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-09>
- Lugovyi, V., Sliusarenko, O. & Talanova, Zh. (2022). Two dimensions of the Bologna Process: the problem of quality in each of them. *Education: Modern Discourses*, 5, 128-141. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-10>
- QS World University Rankings. (2024). <http://surl.li/mdrkk>
- Salmi, J. (2009). The Challenge of Establishing the World Class Universities. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. <http://surl.li/smumy>
- Shanghai Ranking. (2024). <http://surl.li/mdrjr>

Simon Johnson. *Wikipedia*. (2024). [https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Johnson_\(economist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Simon_Johnson_(economist))
Shanghai Ranking. (2024). <http://surl.li/mdrjr>
Table 317.20. (2024). *Most Current Digest Tables*. NCES. http://nces.ed.gov/programs/digest/d23/tables/dt23_317.20.asp?current=yes
Tirana EHEA Ministerial Conference 29-30 May 2024. (2024). <https://eha2024tirane.al/>
The Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. (2022). 2021 Update – Facts & Figures. <https://carnegieclassifications.acenet.edu/wp-content/uploads/2023/03/CCIHE2021-FactsFigures.pdf>
The Guild of European Research-Intensive Universities. (2024). <https://www.the-guild.eu/about/>
THE World University Rankings. (2024). <http://surl.li/nmkcc>
UEFA (2024). *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/UEFA>
Victor Ambros. *Wikipedia*. (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Ambros
Webometrics Ranking of World Universities. Methodology. (2024). <http://surl.li/nmkcx>

Внески авторів

Відповідно до Contributor Roles Taxonomy (CRediT) автори здійснили рівний внесок щодо концептуалізації, методології дослідження, збору та обробки даних, аналізу та узагальнення матеріалів, візуалізації та інтерпретації даних.

Фінансування

Дослідження проведено в межах державного фінансування наукового дослідження відділу забезпечення якості вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України.

Конфлікт інтересів

Авторами підтверджено відсутність конфлікту інтересів під час проведення дослідження та підготовки до публікації його результатів.

Відомості про авторів

Володимир Луговий, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, перший віцепрезидент Національної академії педагогічних наук України, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, v.lugovyy@ihed.org.ua

Олена Слюсаренко, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, перший заступник директора Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна, o.slyusarenko@ihed.org.ua

Жаннета Таланова, доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, аналітичний менеджер Національного Еразмус+ офісу в Україні, м. Київ, Україна, z.talanova@ihed.org.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (erih+), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

RESEARCH ARTICLE

University competitiveness leagues: motivating mechanism of network development

Volodymyr Lugovyi^{1,2*} , Olena Slyusarenko² , Zhanneta Talanova^{2,3}

¹National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

²Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

³National Erasmus+ Office in Ukraine, Kyiv, Ukraine

*v.lugovyy@ihed.org.ua

Abstract

The article is devoted to the analysis of the formation of university networks and the justification of a possible mechanism of their development through the introduction of university competitiveness leagues. For this purpose, the real processes of differentiation and integration of global, regional, and national networks of higher education institutions are considered. The immanent structuring of whole networks is shown with the use of rating, classification, association assessment mechanisms. It is argued that networks are objectively stratified into strata of institutions of equivalent competitiveness, which is not fully taken into account in the development of policies and implementation of higher education development practices. At the same time, the legislation, which puts de facto different institutions in essentially equal conditions, demotivates movement to the heights of competitiveness within the framework of a heterogeneous network. In particular, in Ukraine, the former practice of dividing higher education institutions according to I-IV accreditation levels has been eliminated by law, another gradation of universities by dividing them into national and research universities is not implemented. Instead, the new Ukrainian legislative field is not oriented to take into account the real systemic demarcation of institutions, to special support for competitive university development, and to promote the transition to a higher level of competitiveness.

It is shown that under the Bologna Process for 25 years and in the perspective until 2030, no effective mechanism of consideration and targeted support of universities with different competitive status has been proposed. The Tirana Ministerial Conference of 2024 removed from the agenda the implementation of the second (external) dimension of the European Higher Education Area regarding the achievement of «competitiveness and attractiveness». From now on, in perspective, this space is considered only in one (internal) dimension as «compatible and comparable». Such a reduction of the Bologna Process is inconsistent with all previous ministerial documents (from the Bologna Declaration to the Rome Communiqué), reduces its effectiveness, in particular with regard to mobility and cooperation, and ultimately creates the risk of a decrease in the interest of countries with leadership higher education as well, as top universities, in it. This simplification of the Bologna Process is contrary to modern EU policy on enhancement economic competitiveness, including Budapest Declaration on the New Europe Competitive Deal.

In order to motivate the constant and consistent progress of universities to the most advanced states, it is proposed to standardize and practically implement university competitiveness leagues within the national and European networks of higher education institutions, which would include institutions of a parity level of development. This will contribute to the competitiveness and attractiveness of European higher education in general and especially to increase the contribution of Ukrainian universities to the country's defence capability and post-war recovery, and further European integration of Ukraine as a strong state to a strong Europe.

Keywords:

university networks, university leagues, competitiveness, motivation for development, Ukraine, defence capability, post-war recovery, European integration.

Language:

Ukrainian

Citation:

Lugovyi, V., Slyusarenko, O., & Talanova, Zh. (2024).

University competitiveness leagues: motivating mechanism of network development.

International Scientific Journal of Universities and Leadership, 18, 24-44. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-18-24-44> (in Ukrainian)

Author details

Volodymyr Lugovyi, Doctor Habilitated in Education, Professor, Full Member of NAES of Ukraine, First Vice-President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Chief Researcher, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, v.lugovyy@ihed.org.ua

Olena Slyusarenko, Doctor Habilitated in Education, Senior Researcher, First Deputy Director, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine, o.slyusarenko@ihed.org.ua

Zhanneta Talanova, Doctor Habilitated in Education, Professor, Senior Researcher, Chief Researcher, Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine; Analytical Manager, National Erasmus+ Office in Ukraine, Kyiv, Ukraine, z.talanova@ihed.org.ua